

”החודש הזה לכם”

**החטא והכפרה • עבדות וחירות • חמץ ומצה •
תיקון החטא • שבירה ותיקון**

מוזר הוא עניינו של ראש חודש. התורה אינה מונה אותו עם שאר המועדים, אך מציינת שיש להקריב בו קרבן, ”ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה” (במדבר כח, יא), ושיש להריע בו בחצוצרות, ”וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם, והיו לכם לזכרון לפני אלקיכם” (שם י, ט).

ועוד, בניגוד לשאר המועדים שהתורה ייחסה אותם למאורעות הסטוריים הקשורים בחיי האומה, כגון היציאה ממצרים, מתן תורה והשיבה בסוכה במדבר, לא גילתה התורה את עניינו של ראש חודש ואת מקורו. רק בתקופה מאוחרת יותר מתחיל לזרוח אורו של ר”ח, ומתגלה שנהגו בו חגיגות בסעודה. ”ויאמר דוד ליהונתן הנה חדש מחר, ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול” (שמ”א כ, ה); וכן נהגו בו קבלת פני הרב כבמועד, ”מדוע את הולכת אליו היום, לא חדש ולא שבת” (מל”ב ד, כג).

נוכח המסתורין המכסה את ראש החודש, גדלה התמיהה, מה ראתה התורה להציב מצוה זו בראש סדר המצוות, ולצוות עליה עוד בהיותינו במצרים. ולא זו בלבד, אלא שר’ יצחק סבור, שאת התורה ”לא היה צריך להתחיל אלא מהחדש הזה לכם ראש חדשים, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל”

(רש"י, בראשית א, א).

למרות המסתורין העוטף סוגיה זו, עיקרים רבים נתלו בראש חודש. מאמר זה ינסה להסיט את הפרגוד כדי לגלות אחד מענייניו של יום מופלא זה.

החטא והכפרה

חתום הוא ראש חודש בחותם החטא והכפרה: "ושעיר עזים אחד לחטאת לה', על עולת התמיד יעשה ונסכו" (במדבר כח, טו); "ראשי חדשים לעמך נתת, זמן כפרה לכל תולדותם" (תפילת מוסף של ר"ח). כמה פירושים ניתנו ל'תולדות החודש'. "י"א שעולת ר"ח באה לכפר על תולדות ימי החדש" (אוצר התפילות, פי' עץ יוסף), וכן כתב הכוזרי: "רצונו לומר, תולדות החדשים וחדושי הימים, כמ"ש 'כי לא תדע מה ילד יום' (משלי כז, א) (כחרי, מאמר ג, ה). כלומר, קרבן החטאת בא לכפר על החטאים שנעשה קרוב לוודאי במשך החודש. ואחרים פירשו, "שיש לדאוג על התינוקות, והקרבן זה של ר"ח מכפר עליהם, וז"ש אומרים במוסף של ר"ח, "זמן כפרה לכל תולדותם", ותולדותיו של אדם אלו התינוקות" (אוצר התפילות, פי' עיון תפילה).

אך בתורת החסידות נטו לכיוון שונה. "תולדותם, היינו פגם שיש מתולדה, שהוא פגם אדם הראשון, ור"ח הוא זמן כפרה לזה" (פרי צדיק, בראשית, ר"ח כסלו). ויש בר"ח מעין ראש השנה, שבראש השנה מתחיל סיבוב החמה, ואילו בר"ח מתחיל סיבוב הלבנה. ואדם הראשון נברא בר"ח שהיה גם ר"ה. ובו ביום חטא, "ע"כ בכל ר"ח ג"כ זכרון לבריאת אדם הראשון, וזהו שאמרו בעירובין: זכרון אחד עולה לכאן ולכאן". ועוד, "שעיר ר"ח ושעיר יוה"כ מענין אחד לתקן פגם הנחש" (שם, שם).

ובזה יובן גם המשך התפילה, "זכרון לכלם יהיו ותשועת נפשם מיד שונא". שונא זה הוא היצה"ר, כמ"ש "ושלמה קראו שונא" (סוכה נב ע"א). והטעם שנקרא שונא דוקא ע"י שלמה, שכבר אמרו בזוהר שבזמן שלמה "קיימא סיהרא באשלמותא" (חלק א, רמג, ע"א). שהרי שלושים דורות מאברהם עד צדקיהו, כמנין ימי הלבנה. באברהם נאמר "מי העיר ממזרח" (ישעיהו מא, ב), שהוא תחילת סיבוב הלבנה, וסיומו בצדקיהו, כשעיוורו את עיניו וחושך בא לעולם. דורו של שלמה, הוא הדור ה"ט"ו לאברהם, ואז נתמלא

דיסקוס של לבנה, שנא' "וישב שלמה על כסא ה' למלך" (דהי"א כט, כג). (שמות רבה, טו, כו). ודווקא בשעה שהאהבה והקרבה הגיעו לשיאם, וכמעט בטל היצה"ר מן העולם, באה הנפילה בעטיו של היצה"ר שנתגבר על שלמה. וע"כ שלמה, שנאמר עליו "וה' אהבו" (שמ"ב יב, כד), הוא שקראו ליצה"ר שונא, ונקבע שם זה בתפילת ר"ח.

פעם נוספת שאנו נפגשים בחטא הקשור בר"ח, הוא חטא העגל. "איתא בירושלמי, הני נשי דנהיגי דלא למיעבד עבידתא בריש ירחא - מנהגא. ואיתא בפרקי דר"א, לפי שלא רצו נשים ליתן נזמיהן לבעליהן במעשה העגל, לכן נתן להן הקב"ה שכרן, שיהו משמרות ר"ח יותר מהאנשים" (טור, אורח חיים, סימן תיז). ברם כל השומע יתמה על הזיקה שבין הסתייגות הנשים מחטא העגל למתן שכרן, שלא לעשות מלאכה בראשי חודשים.

ואי אפשר שלא להזכיר את חטא הלבנה עצמה, שקטרגה ואמרה "אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד". עד שהקב"ה גער בה והענישה, "לכי ומעטי את עצמך" (חולין ס ע"ב), ומכאן טעם לחסרון של הלבנה בכל ראש חודש.

עבדות וחירות

התבוננות בפנימיותן של הדברים תלמדנו, שכל החטאים הנזכרים - חטא אדם הראשון, חטאה של הלבנה וחטא העגל - שורשן אחד: הזנחת העצמיות והשעבוד לאחר.

עבדות לאחר איננה רק שעבוד פיסי ורשמי. "ההבדל שבין העבד לבן החורין איננו רק הבדל מעמדי, מה שבמקרה זהו משועבד לאחר וזה הוא בלתי משועבד. אנו יכולים למצוא עבד משכיל שרוחו הוא מלא חירות, ולהיפך בן חורין שרוחו הוא רוח של עבד" (עולת ראי"ה ח"ב, הקדמה להגדה של פסח עמ' רמה).

אפשר לאדם להיות בעל נכסים ובעל יכולת גדולה, שרבים נתונים למשמעתו, והוא אינו משועבד לאיש - ואעפ"כ רוחו רוח של עבד, ואינו בן-חורין. יש המשועבדים לתאוותיהם וקשה להם להשתחרר מהם, ויש המשועבדים למוסכמות חברתיות, ויש שכל מעשיו נגזרים מהחשש מה

יאמרו הבריות - עולמם איננו ההוויה האישית הייחודית שלהם. לעומת זה, יכול אדם להיות עבד מבחינה רשמית, ואעפ"כ הוא חי עפ"י ה"אני" שלו, ואי אפשר לו לאחר לקחתה ממנו, ולא לשבור את רוחו.

אם כן הוא, מהי גדרה של החירות?

החירות הצביונית היא אותה הרוח הנשאה, שהאדם וכן העם בכלל, מתרומם על ידה להיות נאמן להעצמיות הפנימית שלו, להתכונה הנפשית של צלם אלקים אשר בקרבנו, ובתכונה כזאת אפשר לו להרגיש את חייו בתור חיים מגמתיים, שהם שוים את ערכם. מה שאין כן בבעל הרוח של העבדות, שלעולם אין תוכן חייו והרגשתו מאירים בתכונתו הנפשית העצמית, כי אם במה שהוא טוב ויפה אצל האחר השולט עליו איזה שליטה שהיא, בין שהיא רשמית בין שהיא מוסרית - במה שהאחר מוצא שהוא טוב ויפה (שם, שם).

כשם שפרצופיהם אינם שוים, כך דעותיהם אינן שוות, וכך עצמיותו וייחודו של כל אדם שונה. וכשאדם שוכח את ערכו העצמי, ומקבל מרות, גופנית או מוסרית, של אחר, הרי הוא מאבד בזה את חירותו ומשעבד עצמו. ולכן עבד שאיננו רוצה לצאת לחירות, נרצע. אמרה תורה, "אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי: כי לי בני ישראל עבדים, ולא עבדים לעבדים, והלך וקנה אדון לעצמו - ירצע" (קידושין כב ע"ב).

הרב קוק זצ"ל, מונה ארבעה חטאים המונחים ביסוד הבריאה, תחת הכותרת "בקשת האני העצמי".

ואני בתוך הגולה. האני הפנימי, של היחיד ושל הצבור...

חטא אדם הראשון שנתנכר לעצמיותו, שפנה לדעתו של נחש ואבד את עצמו. לא ידע להשיב תשובה ברורה על שאלת "אייכה", מפני שלא ידע את נפשו, מפני שהאניות האמיתית נאבדה ממנו.

בחטא ההשתחוואה לאל זר, חטא ישראל, זנה אחרי אלהי נכר, את אניותו העצמית עזב, זנח ישראל טוב.

חטאה הארץ, הכחישה את עצמיותה, צמצמה את חילה, הלכה

אחרי מגמות ותכליתות, לא נתנה את כל חילה הכמוס להיות טעם העץ כטעם פריו, נשאה עין מחוץ לה, לחשוב על דבר גורלות וקריירות.

קטרגה הירח, אבדה סיבוב פנימיותה, שמחת חלקה, חלמה ע"ד הדרת מלכים חיזונה, וכה הולך העולם וצולל באבדן האני של כל אחד, של הפרט ושל הכלל.

באים מחנכים מלומדים, מסתכלים בחיצוניות, מסיחים דעה גם הם מן האני, ומוסיפים תבן על המדורה, משקים את הצמאים בחומץ, מפטמים את המוחות ואת הלבבות בכל מה שהוא חוץ מהם, והאני הולך ומשתכח, וכיון שאין אני, אין הוא, וק"ו שאין אתה (אורות הקדש ח"ג, עמ' קמ).

ישראל שהשתחוה לאל זר, השתעבדו במצרים לא רק שעבוד פסי קשה, אלא השתעבדו גם שעבוד רוחני, עד שהם איבדו את הייחוד הישראלי. הם התבטלו לגמרי מפני המצרים, כפי שתיארו זאת חז"ל: "ויוציא אתכם מכור הברזל" (דברים ד, כ), כשם שהזהבי פושט ידו ונוטל הזהב מן הכור, כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים; וכעובר שהוא נתון בתוך מעיה של הבהמה, והרועה נותן ידו ושומטו - כך 'הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי' (שם שם, לד). "מדרש שוחר טוב, תהילים קז).

המהר"ל האיר את שני המשלים של הזהבי והרועה הפושטים ידם לסייע:

בארו בזה המדרש שני דברים גדולים מאוד שהיו במצרים. האחד, שהמצרים היו מחזיקין בהם וגוברים עליהם בחזקת היד שלהם שלא יצאו ישראל מרשותם. השני, מעצמם של ישראל, שהיו בתוך מצרים כאילו היו מחוברים למצרים, טפלים עמהם אין להן מציאות בפני עצמן. לפיכך על הראשון אמר שהיו ישראל כמו הזהב שהוא בכור, ומפסיק בין המוציא ובין הזהב, עד שקשה ההוצאה מאוד. כך ישראל כאשר היו במצרים היו המצרים פועלים בהם ומשעבדים בהם ביותר, והיו מושלים עליהם עד שקשה היה ההוצאה. וכנגד השני אמרו שהיו ישראל דומים לעובר במעי בהמה, מחובר לאם, טפל אצלה שהוא ירך אמה, ואין לו מציאות בעצמו (גבורות ה, פרק ג).

חז"ל שומעים בשלוש התיבות "גוי מקרב גוי", שישראל היו מונחים בתוך הקרבים של הגוי כעובר במעי אמו, והיציאה ממצרים ניתקה אותם לחלוטין והפכה אותם לבני חורין, לא רק במשמעות הרשמית, שאינם עוד עבדים, אלא נתנה תוכן חדש לחייהם: יציאה מן הכוח אל הפועל של החלק האלקי שבנשמתם, ואפשרה להם לחיות את עצמיותם.

עיקר הגאולה ביציאת מצרים היה הנקודה הראשית שבלב איש ישראלי להיות לה', הגם כי לא היה עדין מבורר בשלמות הדעת וכו' נתקן בנפשות בני"י שנמשכו אחר הקב"ה גם קודם ישוב הדעת כראוי (שפת אמת, פסח תרנ"ד).

כאן נתגלתה סגולת ישראל, "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד, ד).

בני ישראל התעוררו לעבודת ה' רק בשעה שיצאו ממצרים, לפני כן הם היו עובדי עבודה זרה. "כשבא משה לישראל ואמר להם החדש הזה אתם נגאלים, אמרו לו: רבנו משה האיך אנו נגאלים, והלא כל ארץ מצרים מטונפת מע"ז שלנו. א"ל משה, מכיון שחפץ הקב"ה בגאולתכם, אינו מביט בע"ז שלכם" (פסיקתא דרב כהנא פ"ה, מז. ובשהש"ר פ"ב, ח). באיזו זכות הם נגאלו, האם אפשר להעלים עין מחטא חמור כל כך? אלא שיש להבחין בין 'מביט' ו'רואה'. "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" (במדבר כג, כא). הראייה היא חיצונית ושטחית, לעומת ההבטה שהיא ראייה חודרת ועמוקה. יעקב מבטא את המון העם בישראל, שיש לו זכויות מעשיות מועטות, אולם ישראל מבטא את אנשי המעלה שזכויותיהם מרובות. בראייה שטחית אי אפשר לראות עמל בישראל, שכן גם במבט חיצוני ניכרת מעלתם; אבל גם אצל בני יעקב, שהראייה השטחית מלמדת על פחיתותם, אם מתבוננים במבט חודר, גם אצלם לא נמצא און: "לא הביט און ביעקב". וזהו שאמר משה לישראל, שהקב"ה אינו מביט בעבודה זרה שלהם, שכן "האון שישנו ביעקב אינו בעצם מושרש בלב יעקב, כמשמעות לשון ה' ב'ט, שהיא הסתכלות בתוך ופנים הדבר" (העמק דבר, שם).

ואמנם היציאה הזאת לחירות פעלה לדורות, "שבכל חג המצות נעשה איש

ישראל כברייה חדשה, כמו שהיה ביציאת מצרים כקטן שנולד. ומתחדש בו אותו הנקודה שנטע הקב"ה בנפשות בני"י" (שפת אמת, ויקרא, פסח, תרנ"ז, ד"ה יום טוב). וזה משמעו של חג החירות, השחרור מכל מיצר ושעבוד, גופני ונפשי, פנימי וחיצוני, העמדת המקור העצמי והשורש כיסוד החיים.

חמץ ומצה

ומכאן ביאור למצות אכילת מצה ולאיסור אכילת חמץ. שהרי יש לשאול, "למה נקראת המצה לחם עוני, והרי אפשר שהוא נראה נאה כמצה של עשיר, וע"ש מה נקראת המצה לחם עוני, דאין עניות במקום עשירות הגאולה. אמנם פי' הדבר, כי המצה נקראת לחם עוני היפך מצה עשירה, שכאשר יש בה שמן ודבש נקראת עשירה, כי הדבר הזה מעשיר את הלחם, וזה כי העני שאין לו ממון רק עצמו וגופו, והמצה ג"כ כאשר אין בה רק עצם העיסה, שעצמות העיסה היא המים והקמח, וזה עצמות העיסה, ובזה הוא לחם עוני, ואם יש בה שאור או חמץ, טעם השאור או החמץ הוא נוסף על העיסה" (גבורות ה', פרק נא). השאור שבעיסה היא תוספת הבאה לייפות ולנפח את עצם העיסה, וע"כ עצמיות העיסה נפגמת, וכוללת בה התוספת החיצונית; ובחג החירות יש מקום להבליט בעיקר את העצמיות, וע"כ המצוה באכילת מצה דוקא.

והוא עצמו הענין בגאולת מצרים, שבכל חג המצות נעשה איש הישראלי כברייה חדשה, כמו שהיה ביציאת מצרים כקטן שנולד, ומתחדש בו אותה נקודה שנטע הקב"ה בנפשות בני"י. ונקודה זו נקראת לחם עוני, שהוא בלא התרחבות, כי מצה הוא עצם העיסה, אח"כ נשתנית ומתחמצת. וכמו"כ כל איש ישראלי, יש בו נקודת מתנה מאת האלקים. ובאמת צריך האדם להרחיב זאת הנקודה ולהמשיך כל המעשים אחריה. וזה התיקון כל ימי השנה, לפי מה שזוכה האדם לטוב ולמוטב. אבל כשבא חג המצות, מתחדש הנקודה ונטהרת מכל הלכלוכים, ולכן צריך לשמרה מחימוץ ומכל השתנות בזה החג. 'ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי' וכו'. פי' פנימיות הנקודה כמו שהיא בעצם, ואינה מקבלת שנוי, לכן צריכה שמירה (שפת אמת, ויקרא, פסח, תרנ"ז, ד"ה יום

טוב).

וזהו רמז אכילת מצה, לחם עוני, שאין מצדנו כלום, רק מה שנמשכנו אחר הקב"ה, כי חמץ הוא מה שנתוסף אח"כ בעיסה (שם, שנה תרנ"ד).

תיקון החטא

האדם והלבנה חטאו בשכחת העצמיות, בפזילה אל הנעשה מחוץ להם. עניינם של ישראל הוא בתיקון החטא, בהחזרת העולם אל עצמיותו ומקוריותו. תיקון זה החל ביציאת מצרים, והגיע לשיאו בשעת מתן תורה. "חרות על הלוחות", אל תקרי חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא זה שעוסק בתלמוד תורה" (אבות ו, ב). אין כאן רק משחק מילים של חרות - חירות. הכתיבה היא מעשה חיצוני, דיו ע"ג קלף; החריתה היא כתיבה מינייה וביה ואי אפשר להפריד בין הכתב והמכתב. חירותינו היא במה שאנו נאמנים לעצמיותנו, ועצמיותם של ישראל היא תורה, ואין להפריד בין הדבקים. על כורחנו העיסוק בתורה הוא הנאמנות לעצמיותנו, והוא חירותנו. חיים ישראלים אמיתיים הם רק עפ"י תורה החרותה על לוח לבנו, רק אז אנו בני חורין, כמאמרו המפורסם של יהודה הלוי "עבדי הזמן עבדים הם, עבד ה' הוא לבדו חפשי".

אך כמה עלובה כלה שזינתה בקרב חופתה (שבת פח ע"ב, גיטין לו ע"ב), "עד שהמלך במסיבו, נרדי נתן ריחו" (שה"ש א, יב). ובעוד הם שמחים בקבלת התורה, וכבר חטאו בחטא ההשתחואה לאל זר. שוב נתנו עיניהם באל זר להם ואיבדו את עצמיותם, וחזרו לשורש החטא שאותו ביקשו לתקן. "אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון" (תהילים פב, ז), שוב חזרו על חטאו של אדם הראשון וחזרה מיתה לעולם, ונדחה התיקון עד לאחרית הימים (עבודה זרה ה ע"א). וכיוון שחסרון הלבנה מבטא את החטא השורשי שבתחילת הבריאה, על כן גם התיקון יבוטא בשלמות הלבנה, "והיה אור הלבנה כאור החמה" (ישעיהו ל, כו). אמנם שלמה, בדור הט"ו, ניסה לתקן את המעוות כאשר דיסקוס של לבנה היה שלם; ברם כאמור, השונא, יצר הרע, הכשיל את ידיד ה', ובאה נפילה נוספת. רק

לעתיד לבוא תתגלה הלבנה במלוא תפארתה, כפי שהיתה בימי קדם, ורק אז ייקבע ראש חודש למועד, לזמן עליה לרגל: "והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני" (ישעיהו סו, כג).

נמצא, שראש חודש שונה מכל המועדים, שכל המועדים יונקים מאירוע שבעבר, ואילו ר"ח יונק מן האור שייגלה לעתיד לבוא. הרב דסלר מוסר בשם רבו הסבא מקלם, כי לא הזמן עובר על האדם, אלא האדם נוסע בתוך הזמן (מכתב מאליהו ב, עמ' 21). בכל שנה חוזר האדם ומגיע אל "תחנת" גאולת מצרים. התחנות נקבעו בדרך כלל בעבר, יציאת מצרים, מתן תורה וכדומה; אך יש שהם ייקבעו בעתיד, ברם הרושם שלהם ניכר כבר בהווה. לוט, למשל, אפה מצות בפסח עוד קודם ליציאת מצרים (בראשית יט, ג, וברש"י שם), שכן התחנה קבועה במעגל הזמן. גם ראש חודש ייקבע רק בעתיד כמועד, אך רישומו ניכר כבר היום, שהרי "בכל דור ודור המתקרב לעקבי משיחא, מתגלית קדושת ר"ח יותר" (רסיסי לילה, סימן ח). בתורה ראש חודש נזכר בהעלם, ולא מוזכר המועד שבו, משום שקדושת ראש חודש נעוצה בגילוי אור העתיד, והגילוי קשור במלכות בית דוד. מטעם זה היו הסנהדרין מודיעים על קידוש החדש בזמן סכנה בלשון "דוד מלך ישראל חי וקיים" (ר"ה כה ע"א) - כי ככל שמתקרבים לתקופת דוד, מתגלה יותר עניינו של ראש חודש, וכשעלה דוד על הבמה, מורגשת כבר קדושת ר"ח וניכרת החגיגות שבו בעריכת סעודה. "ולכן נזכר ענין קדושת ר"ח בכתוב רק בענין דוד עם שאול, ומשם למדים סעודת ר"ח... אז נתחדש התגלות אור זה בעת התחלת בנין המלכות לישראל בכלל, ומלוכת בית דוד בפרט, שזהו התחלת האור דלעתיד" (רסיסי לילה, שם). רק מאז החלו לקבל את פני הרב בראש חודש כבימי מועד: "מדוע את הולכת אליו היום, לא חדש ולא שבת".

העמידה על הר סיני היא זמן התיקון, אולם ישראל חטאו ונדחה התיקון, אך הנשים שלא חטאו בעגל חשות כבר היום טעמו של התיקון שלפני החטא, יותר מן הגברים שחטאו; ולכן קיבלו שכרן, שראש חודש מאיר להן כבר עתה בקדושת העתיד, והן אינן עושות בו מלאכה כבשעת הרגל. "כי לולי אותו מעשה, כבר היה חירות ממלכויות ומיצה"ר כמו לעתיד, והיו זוכים לאותה קדושה, והנשים שלא היה להן חלק באותו מעשה,

משיגים רשימה זו יותר" (שם, שם).

ובזה מוסבר, מדוע פתחה תורה את פרשת המצוות ב"החדש הזה לכם ראש חדשים", וסיימה את הפרשה ב"ושמרתם את המצות". שכן כל דברי ימי האנושות מתרכזים בפרשה זו, שכחת העצמיות והשיבה אליה, שכחת העצמיות של יוצאי מצרים של אדם הראשון ושל הלבנה; והתיקון יתממש במילוי הלבנה ובראיית פני ה' מדי חודש בחודשו. הדרך לכך היא שמירה על המצות, ההשתחררות מן התוספות הזרות וחזרה אל המקוריות והראשוניות, וזהירות מן החמץ והשאור ואכילת מצות בפסח. וע"כ מתחילה הפרשה "החדש הזה לכם" ומסיימת - "ושמרתם את המצות".

שבירה ותיקון

ועוד לנו עניין בחטא נוסף המזוהה עם ראש חודש. שעיר החטאת הקרב בתחילת החודש: "אמר הקב"ה, הביאו כפרה עלי, שמיעטתי את הירח" (חולין ט ע"ב). והוא דבר מופלא ביותר, האפשר לייחס חטא לקב"ה? ואם אכן החטא מתייחס אליו, מדוע אנו צריכים להביא את הכפרה?

ועוד, הרי הירח בחטאו הוא שגרם לעצמו להתמעט, ואין לקב"ה חלק בחטא זה, ומדוע הקב"ה נוטל על עצמו את עשיית החטא?

על כן ברור, שאין לראות בקטרוג הירח מעשה כפשוטו, אלא יש להתבונן במשמעותם של הדברים. "אגדה זו אסור לחשבה כפשוטה, כי אם על דרך משל וסוד... ומצוה לפרסם שאינה כפשוטה, כי אם כלולות בה מחשבות נעלות מסוד ה' ליראיו, והדברים מעוטפים בלבוש, עד כדי להעלים האור הגדול שיש בדעות נשגבות הללו" (אגרות הראי"ה ב, קח). אין לנו חלילה כוונה לבאר הדברים כפשוטן, אלא ניסיון מתוך חרדת קודש להתקרב ולספוג מעט מהאור הגנוז בהן.

עד כמה שאנו רואים במיעוט הלבנה עונש על קטרוגה, וביציאה מגן עדן עונש על האכילה מהעץ, נראה שחטאים אלו מונחים ביסוד הבריאה. "לכל זמן ועת לכל חפץ" (קהלת ג, א) - "זמן היה לו לאדם הראשון שיכנס לגן עדן וזמן היה לו שיצא משם" (קהלת רבה, שם).

ואף שמהלכים הסטוריים נגזרים ממעשי בני אדם על פי כללים של שכר ועונש, יש שפעולות בני אדם נדחפות מלמעלה כדי לקדם את התכניות האלקיות. הדברים נסתרים מבינתנו, שכן הם סותרים את הכלל של בחירה חפשית, ואעפ"כ לימדונו חז"ל שגם דרך זו כלולה בהנהגת הבורא המופלאה מאתנו.

על הפסוק "אהיה אשר אהיה" (שמות ג, יד), כתב הנצי"ב:

אין האופן ברור כעת, משום שזה תלוי בהכנת המקבלים. וא"כ אהיה מתנהג בפעולתי כפי אשר אהיה בכח ישראל אשר יתנו לי. ולפי הנראה היה ראוי לומר 'אהיה כאשר יהיו', והיינו כפי אשר יהיו המה עדת ישראל במעשיהם - כך אהיה במעשי, אבל באמת גם זה יוצא מהשגחת ה' שיהיו ישראל ראויים לזה האופן או לזה. ואם שהוא לפלא בדעת האדם, מ"מ כך הוא ... וכך הקב"ה תיכן את רוח דעת השבטים היאך יחשבו, ומשלם שכר לפי מחשבתם. וזה הפלא הוא הקושיא המפורסמת בידיעה ובחירה. והישוב המפורסם הוא מאמר ה', 'כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי' (ישעיהו נה, ח. וע' רמב"ם הל' מלכים, פי"א ה"ד, בהוצאת פרנקל). וא"כ לא מה שיפלא בשכלנו איך הוא, יפלא ממנו ית', אבל ברור הדבר שכך הוא, בכל דור ובכל דעת מנהיג הדור, לפי הכנתו נמשך אחריו ההנהגה. ומי תיכן את רוח הכנתו? ג"כ ה' המהוה הכל. מש"ה אמר ה' 'אהיה אשר אהיה', כפי אשר אכין דעת המקבלים, כך יהיה ראוי להיות הפעולה.

וכבר עמדו על כך חז"ל במדרש:

'ויוסף הורד מצרימה' (בראשית לט, א) זש"ה 'לכו וראו מפעלות א-להים נורא עלילה על בני אדם' (תהילים סו, ה). א"ר יהושע בן קרח: אף הנוראות שאתה מביא עלינו בעלילה את מביאן. בא וראה: כשברא הקב"ה את העולם מיום הראשון ברא מלאך המות מנין? א"ר ברכי' משום שנא' 'וחושך על פני תהום' (שם א, ב) - זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריות. ואדם נברא בששי, ועלילה נתעלל בו שהוא הביא את המיתה לעולם, שנאמר 'כי ביום אכלך ממנו מות תמות' (שם ב, יז). מלה"ד למי שמבקש לגרש

את אשתו. כשבקש לילך לבית, כתב גט, נכנס לביתו והגט בידו - מבקש עלילה ליתנו לה. אמר לה: מזגי לי את הכוס שאשתה. מזגה לו, כיון שנטל הכוס מידה אמר לה: הרי זה גיטך. אמרה לו: מה פשעי. אמר לה: צאי מביתי שמזגת לי כוס פשור [פי' שלא הוחם כל צרכו]. אמרה לו: כבר היית יודע שאני עתידה למזוג לך כוס פשור, שכתבת הגט והביאתו בידך?!

אף כך אמר אדם לפני הקב"ה: רבש"ע, עד שלא בראת עולמך קודם ב' אלפים שנה היתה תורה אצלך אמון שכך כתיב 'ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום' (משלי ח, ל), ב' אלפים שנה, וכתיב בה 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' (במדבר יט, יד). אלולי שהתקנת מות לבריות היית כותב בה כך, אלא באת לתלות בי את העלילה - הוי 'נורא עלילה על בני אדם'. וכן את מוצא שא"ל הקב"ה למשה 'אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה' (דברים א, לה). 'איש' זה משה, דכתיב 'והאיש משה עניו' (במדבר יב, ג), האיש המסויים באנשים. וכן אתה אומר 'והאיש בימי שאול זקן בא באנשים' (שמ"א יז, יב). וכן הוא אומר 'עתה תראה אשר אעשה לפרעה' (שמות ו, א), במלחמת פרעה אתה רואה, ואין אתה רואה במלחמת ל"א מלכים. וכיון שאמר להן 'שמעו נא המורים' (במדבר כ, ז), א"ל הקב"ה: 'לכן לא תביאו את הקהל הזה' (שם, שם יב) - הוי 'נורא עלילה'. וכן הוא אומר ביוסף 'ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם' (בראשית לז, ד) ע"י לשון של ארגמן שעשו לו כתנת פסים נכתב עליו ד' אונאות (פי' שטר מכירה) פסים, פ' פוטיפר ס' סוחרים י' ישמעאלים מ' מדינים, בשביל כתנת פסים גרם לכל השבטים לירד למצרים. וא"ר יודן: הי' הקב"ה מבקש לקיים גזירת "ידוע תדע" והביא עלילה לכל דברים אלו, כדי שיאהב יעקב את יוסף, וישנאוהו אחיו, וימכרוהו לישמעאלים, ויורידוהו למצרים, וישמע יעקב שיוסף חי במצרים, וירד עם השבטים, וישתעבדו שם. הוי 'ויוסף הורד למצרים' (שם, לט, א) אל תקרי 'הורד' אלא 'הוריד' את אביו והשבטים למצרים.

אמר ר' תנחומא: למה"ד לפרה שמבקשים ליתן עול על צוארה והיא מונעת העול מן צוארה. מה עשו? נטלו את בנה מאחוריה

ומשכו אותו לאותו מקום שמבקשין בו לחרוש והי' העגל גועה (פי' צועק). שמעה הפרה בנה גועה הלכה שלא בטובתה בשביל בנה. כך הקב"ה הי' מבקש לקיים גזירת 'ידוע תדע' והביא עלילה לכל אלו הדברים וירדו למצרים ופרעו את השטר, לכך נאמר 'ויוסף הורד מצרימה'. הוי 'נורא עלילה' וגו' (תנחומא פרשת וישב, ד).

הרי שהקב"ה בא בעלילה עם אדם הראשון, עם משה ועם יעקב; הקב"ה תכנן את השבירה של שלושה גדולי עולם, אך תלה את הסרחון בהם.

ובסנהדרין אמרו על דוד, שאמר לפני הקב"ה: "גליא וידיעא קמך דאי בעיא למיכפיייה ליצרי הוה כייפינא, אלא אמינא דלא לימרו עבדא זכי למריה" (קז ע"א). וכתב במרגליות הים שם: "ע' כתובות ט סע"ב, שאמרו וכי תימא מעשה שהיה [בת שבע] מפני מה לא אסרוה [על דוד], ומשני: התם, אונס הוה, ודייק בס"ס אפריון שלמה על דלא נקטו התם אנוסה הות, אלא אמרו אונס הוה, דמשמע שמוסב על דוד וכו' דזהו כאמרם (ע"ז ד ע"ב) שלא היה דוד ראוי לאותה מעשה, שנאמר 'ולבי חלל בקרבי' (תהילים קט, כב), אלא גזרת מלך היתה, וזהו כדמצינו בזקנו יהודה דכתיב 'ויט אליה אל הדרך' (בראשית לח, טז), ואמרו (בראשית רבה פה, ח) ביקש לעבור וזימן לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה כו' ויט אליה על כרחו שלא בטובתו, וזה שאמר הכתוב בשמשון 'ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא' (שופטים יד, ד) כלומר גזרת מלך היתה, כן גבי דוד היתה בזה עצת נורא עלילות להכריחו לכך. וזהו שאמרו 'אונס הוה' כאמרם בזוהר משפטים ק"ז סע"א, שכבר לפני עובדא דבת שבע אמר דוד, לבי חלל בקרבי, והיינו דאמר דוד: גלוי וידוע לפניך דאי בעיאי, ר"ל שאם היתה בזה בחירה חפשית, בוודאי הייתי כופה יצרי, והשי"ת היה מסייע בידו להתגבר על יצרו (ע' סוכה נב, ע"ב), אלא שנטלת ממני הסייעתא דשמיא, ועלי היה להתגבר בכחי לבד, ובכך אמינא דלא לימרי עבדא זכי למריה", עכ"ל. הרי שגם על דוד, יהודה ושמשון היתה גזרת מלך, שייכשלו בחטא, שתבוא להם שבירה.

אכן כך ברא הקב"ה את עולמו, שמעצם היותו הווייה חומרית מועד הוא לנפילה ושבירה.

אין ההויה יכולה לקבל את כל עוצם הטוב של המהות העליון,

אמיץ כח אין סוף, ההויה החלקית מתמסמסת מרוב טוב, מעוצם החיים, משתברת היא מרוב שאיפתה (אורות הקודש ב, עמ' תקכו).

למה באה השבירה? לפי שהאלוקות נותנת לפי כוחה, והמקבל מוגבל הוא, א"כ תהיה הטובה מוגבלת, ע"כ נותן הוא הטובה בלא שעור, לפי מדתו, ותהיה אלקית בלתי גבולית, ואעפ"י שלא יוכל המקבל הנברא לקבל כי אם כשישבר לגמרי (אורות הקודש ב, עמ' תקכז).

כל תהליך הבריאה הוא תהליך של נפילה ושבירה. עצם הוצאת העולם מן הכוח אל הפועל בגילויו החומריים, חסרון וחטא הוא,

ההוויות מתגלות בתור ירידה מאלקיות לעולמיות, שהוא כמו השפלה ומיתה נוראה, אשר כל הירידות שבעולם, מדרגה לדרגה, מרובי כשרון וקנין למיעוט כשרון וקנין, לא ישוו לה (אורות התשובה יא, ד).

אולם מדוע ברא הקב"ה עולמו בדרך זו של נפילה ושבירה? מדוע לא נבראו עולם ואדם באופן שיוכלו לקבל את השפע האלקי בלא שבירה? אין זאת אלא שאף זו ממידת חסדו וטובו, כדי שיקבל האדם את הטוב האלקי בכוחות עצמו, בזכות ולא בחסד. וע"כ ברא עולם העלול להשבר, כדי שהאדם יבנה אותו מחדש בכוחות עצמו.

ואולם גזרה חכמתו, שלהיות הטוב שלם, ראוי שיהיה הנהנה בו, בעל הטוב ההוא, פירוש: מי שיקנה הטוב בעצמו, ולא מי שיתלוה לו הטוב בדרך מקרה. ועל כן גזר שיבראו עניני שלמות וחסרון, ותברא בריה שיהיה בה האפשרות לשני הענינים בשוה, ויותנו לבריאה אמצעים שעל ידם תקנה לעצמה את השלמות, ותעדיר ממנה את החסרונות (דרך ה', ח"א ב, ב).

ו"אמנם ירידה זו, הלא יסוד העליה העליונה גנוז בה, ולפני סדר זמנים היא, הרי העליה כרוכה כבר בה, ותהום רבה של המשפט והררי א-ל של הצדקה יחדיו ישקו" (אורות התשובה שם). כלומר, הירידה צורך עלייה היא, זו מגמת הבריאה של עולם חסד ייבנה, "שכך עלה ברצונו ית', להיות נחת רוח לפניו ית', כד אתכפיא סיטרא אחרא ואתהפך חשוכא לנהורא" (תניא,

פרק לו). רק בדרך זו, כשתיתכן אפשרות של ירידה, העלייה היא בזכות.

בספר הזוהר מבואר הדבר במשל. משל למלך שרצה לבחון את בנו, אם ראוי הוא למלכות. ציווה על זונה שתנסה לפתות את בנו, ניסתה ולא עלה בידה. ערך המלך מסיבה לכל גדולי המדינה כדי להעביר לבנו את המלכות. והנה פגש בן המלך את הזונה במסיבה, וגער בה על שאפילו באירוע כזה היא רודפת אחריו. אמר לו המלך: שוטה, אילולא היא לא היתה מסיבה. הנמשל - הקב"ה שולח את היצה"ר לפתות את האדם, ואף שהוא גורם לסיבוכים ולנפילות, מ"מ אילולא הוא, לא היה שכר לאדם (זהר תרומה, קסג ע"א).

מעתה ניצב האדם על סולם שרגליו נוגעות בארץ וראשו מגיע השמימה. הוויתו החומרית מושכתו כלפי מטה, ואילו נשמתו האלקית דוחפתו כלפי מעלה, והוא עולה ויורד; ודווקא בשל כוחותיו הגדולים מועד הוא לנפילה וכליו עלולים להישבר.

אבל לא מפני זה יחדל הטוב הנשא לעשות את דרכו, והוא חוזר ובונה אחר השבירה, והבנין המתקן עולה יפה יפה, באין ערוך ליקרתו. וכ"כ מרובה מדה טובה ממדת פורענות, עד שכדאי לסבול את כל יסורי השבירה, את כל קלקולי ההריסה, רק שיצאו עולמים משוכללים כאלה, שנושאים בכוחם עושר חיים כזה, שהוא מצד עצמם למעלה מכלם (אוה"ק ח"ב, עמ' תקנו).

נמצא, שדווקא אפשרות השבירה היא הנותנת לאדם את כוח היצירה לבנות את עצמו ע"י תיקונו והעלאת עצמו, "וזה כל עסק האדם דעוה"ז, להיות רצוא ושוב, להתחזק, להתעורר עצמו משנתו בכל פעם" (רסיסי לילה, סימן לה).

ברם יש לזכור, שהשבירה והתיקון אינם ביד האדם, לעתים השבירה נכפית על האדם והיא מעין גזרה מלפניו. "וכל זה נעשה עפ"י המשקל העליון של שפיטת הצדק, המשערת את משפט ההויות בטרם כל יציר נברא" (אורות התשובה יא, ד), ותכנית זו כלולה היא במחשבה שלפני הבריאה. "מובן הוא שיש כוח עליון הרודה בה להעלותה, שכבר הוחל מאז בהיותה במקורה לפני ירידתה" (אוה"ק ח"ב, עמ' תקכב).

אמנם יש מי שהיה מעדיף לא לחיות תמיד בפחד הנפילה והשבירה, ולהסתפק במועט ובמוכן; אך אז גם לא תהיה לו אפשרות של עלייה ובניין עצמו.

מי שאין נפשו משוטטת במרחבים, מי שאינו דורש את אור האמת והטוב בכל לבו, איננו סובל הריסות רוחניות, אבל גם אין לו בנינים עצמיים, הוא חוסה בצלם של הבנינים הטבעיים, כמו השפנים, שהסלעים הם מחסה להם. אבל האדם, מי שנשמת אדם בקרבו, נשמתו לא תוכל לחסות כי אם בבנינים שהוא בונה בעמלו הרוחני, שאיננו פוסק תמיד מעבודתו הזריזה (שם, עמ' שיד).

רק כשהנפש משוטטת במרחבים, נהרסת ונבנית, נופלת ועולה, היא בונה את עצמה.

האדם נבנה "בתשוקתו לשוב למקורו הבלתי גבולי, להתאחד באלוקות, ובזה יעשה הנברא את עצמו, ויהיה במדרגת השלמות של הבורא, ויתעלה ממעל לגבול של נברא, מה שלא היה אפשר בלא שפעת רב טוב למעלה ממדרגת אפשרות קבלתו, שהיה תמיד רק במדרגת נברא, ולא במעלת בורא כלל" (שם, עמ' תקכז).

הקדמונים דיברו על ג' ממדים בהווייה: עולם, שנה, נפש; ובמילים אחרות: מקום, זמן ואדם. שלושת החטאים הראשונים כללו את שלושת הממדים, האדם חטא בעץ הדעת, קטרוג הלבנה הוא חטא בממד הזמן, והארץ חטאה בממד המקום. שלושת החטאים התרחשו מיד עם יציאת העולם את הפועל, והם מציינים את החטא היסודי של הבריאה כולה, את הנפילה בשלושה ממדים. אך כאמור יש לראותם כירידה לצורך תיקון. ואכן מיעוט הירח ומילוי מבטאים את החסרון יחד עם שאיפת ההשתלמות שבבריאה. הקב"ה מבקש שנכפר על שהוא מיעט את הירח, שהרי חטא הירח והמיעוט, הוא יסוד שהקב"ה טבע בבריאה לצורך שאיפת ההשתלמות והתיקון שנעשה אנו הברואים, והתביעה כלפינו שאנו נשלים את החסרון שהטביע הקב"ה בשעת הבריאה.

הביטוי 'חטא' במקרא איננו דוקא עבירה, אלא הוא גם במשמעות של חסרון, וכמו שאמרה בת שבע לדוד "והייתי אני ובני שלמה חטאים" (מל"א

א, כא), היינו חסרים. וכמו היורה חץ ופגע במטרה, נאמר עליו "קולע באבן אל השערה ולא יחטיא" (שופטים כ, טז). אמנם אנו חוטאים, אך בסופו של דבר נזקף הדבר לרבש"ע, שהרי מראש הוא יצר עולם כזה שיש בו חטא. כלומר עולם שיש בו חסרונות. "אמר ר' אליעזר, אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר 'ואתה הסיבות את לבם אחורנית' (מל"א יח, לז) כלומר, אתה אשם בחטאיהם. ומנין שחזר הקב"ה והודה לו לאלהיו, דכתיב 'ואשר הרעותי'" (מיכה ד, ו), ופירש"י: "אני גרמתי להם שבראתי יצה"ר" (ברכות לב ע"א). וא"כ הקרבת שעיר ר"ח בא לבטא את המאמצים שאנו עושים כדי להשלים את החסר בעולם ולהביאו אל שלמותו. דבר זה יבוא לידי ביטוי במילוי של הירח לעת"ל.

האדם אינו עומד תמיד בסדר ומצב אחד, ויש לו תדיר עליות וירידות כנודע לכל השם דרכיו, והוא מה שיסד ה' ית' בבריאה ענין מיעוט הירח... ואלו החסרונות הוא מה שמתולדה, כענין בראתי יצר הרע, שהשי"ת ברא החסרון ומילוי, וזה ענין 'הביאו עלי כפרה על שמיעטתי הירח'. כי שרש החסרון שבכל שבט הוא בתולדה מהשי"ת, שברא האדם בעל חסרון שצריך השלמה... ומצד שרש זה דצריכים השלמה נובע התחלת החסרון, שמזה באים בהתפשטות כל מיני חסרונות (רסיסי לילה, כה).

"חטאו" של הקב"ה הוא שברא עולם עם חסרונותיו, כדי שאנחנו נשלים אותו. וז"ש "הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח" - אני מיעטתי, אך עליכם למלא את החסרונות, וזוהי הכפרה.

הכפרה שמביאים ישראל הוא התיקון, שהרי כל מיעוט הירח עניינו להיות כוח מדרבן להתפתחות והשתלמות בבריאה, והחזרה והתשובה למצב הראשונית היא הכפרה למיעוט הירח. ומכאן גם הקשר למלכות דוד, שאז נתגלה השלמות.

ויהי רצון מלפניך, ה' אלוקי ואלוקי אבותי, למלאות פגימת הלבנה, ולא יהיה בה שום מיעוט, ויהיה אור הלבנה כאור החמה, וכאור שבעת ימי בראשית, כמו שהיתה קודם מיעוטה, שנאמר את שני המאורות הגדולים, ויתקיים בנו מקרא שכתוב 'ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם', אמן (ברכת הלבנה).